

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΗΤΗΣ ΚΑΙ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ – ΙΟΥΝΙΟΣ

1955

Μ. Μαντζουλάκης

Ε.Τ.Δ. ΓΡΕ. Κ.Τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

νη ἀκαδημαϊκή, λεπτομερειακή μανιέρα τοῦ ζωγράφου. Μὲ γρήγορες, σταθερὲς πινελιὲς τονίζονται ὀρισμένα χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου. Τὸ μεγάλο πεταχτὸ αὐτί, τὸ μισόκλειστο ἀριστερὸ μάτι, ἡ φαρδεῖα χονδρὴ μύτη, ἔχουν ἰδιαίτερα τραβήξει τὴν προσοχὴ τοῦ ζωγράφου ὡς καὶ τὸ στόμα μισοσκεπασμένο ὅπως εἶναι ἀπὸ τὸ ἀκατάστατο μουστάκι. Εἶναι φανερὸ πὼς ὁ καλλιτέχνης ἐνδιαφέρθηκε κυρίως νὰ μᾶς ἀποδώσει τὸ βαθύτερο ψυχολογικὸ χαρακτῆρα τοῦ μοντέλου, ξεφεύγοντας ἀπὸ τὸ συνειθισμένο ἐξωραϊσμὸ καὶ ὠραιοποίησι πού μεταχειρίζεται συνήθως στὶς προσωπογραφίες πού ἐκτελεῖ ἀπὸ ἐπαγγελματικὴ ἀνάγκη.

Ὁ Βῶκος εἶναι ἕνας εὐαίσθητος καλλιτέχνης ὅπως μᾶς δείχνει συχνὰ στὶς ἐλεύθερες συνθέσεις του, στὰ λουλουδία, στὰ τοπία, κλπ., πού δὲν μπόρεσε ὁμως πάντα ν' ἀποφύγει μιὰ κάποια ἀκαδημαϊκὴ ξηρότητα.

Τ. Π. ΣΠΗΤΕΡΗΣ

Ἕνα μνημόσυνο

Τὴν προπερασμένη Κυριακὴ, 24 τοῦ Γενάρη, ἡ οἰκογένεια τοῦ ζωγράφου Μίμη Βιτσώρη μαζί με λίγους φίλους ἔκαμε εὐλαβικὸ μνημόσυνο τοῦ ἐξαιρετοῦ καλλιτέχνη στὸ Ἀ' Νεκροταφεῖο. Ὁ κ. Δ. Ε. Εὐαγγελίδης εἶπε τὰ λίγα αὐτὰ λόγια πάνω στὸν τάφο του :

«Δέκα χρόνια πέρασαν πού ὁ ἀλησμόνητος Μίμης Βιτσώρης ἀφῆκε τὴν τελευταία του πνοὴ στὸν κόσμον τοῦτο μέσα στὸ πλούσιο ἀνθισμα τῆς ζωῆς του, μέσα στὸ δημιουργικὸ ὄργανο τῆς καρποφορίας του. Ἀλλὰ ἡ παρουσία του εἶναι πάντα ζωντανὴ στὴ μνήμη ὄλων, συγγενῶν, φίλων, θαυμαστῶν. Μπροστὰ μᾶς σὰ νὰ περνᾷ ἀκόμα ὁ ἄνθρωπος με τὸ ἀνοιχτὸ βαρὺ του βῆμα, τὸ βαθὺ στοχασμὸ ἀλλὰ καὶ ἀνοιχτόκαρδο βλέμμα, με ὅλη τὴν ὑπόστασή του πού ἤξερε μόνο ν' ἀγαπάει καὶ νὰ προσφέρεται. Ὅσοι τὸν γνώρισαν, ἔνοιωσαν κοντὰ του τὴ μεγάλη ψυχὴ, τὴ βαθειὰ καὶ μετρημένη σκέψη, τὴν εὐγενικὴ ἐπικοινωνία, τὴν ἀνυπόκριτη φιλία.

Ἀλλὰ ἡ τέχνη βρῆκε σ' αὐτὸν τὸν πιὸ θερμὸ κ' ἐνθουσιώδη φίλο—κι' ὅταν μαζί με τοὺς ἀνθρώπους θὰ σβήσουν πιά κ' οἱ προσωπικὲς ἀναμνήσεις, ἐκεῖνος πάλι πιὸ πολὺ θὰ ζεῖ στὸ θαυμασμὸ καὶ στὴν ἀγάπη τοῦ κόσμου τῆς τέχνης : εἶχε ἀφοσιωθῆ στὴ λατρεία της με ὅλο του τὸ εἶναι κ' ἔβαλε στὴν ὑπηρεσία της τὸν καλύτερο, τὸν πραγματικὸ ἑαυτό του. Γιατὶ εἶχε τὸ θεῖο δῶρο νὰ μετουσιῶνει σὲ ρυθμοὺς καὶ ἀρμονίες ὅ,τι ἔπιανε τὸ μάτι τῆς ψυχῆς του. Ἡ φαντασία του ἦταν γεμάτη ὄραματα πού ξεχύνονταν πάνω στοὺς πίνακές του σὰν κύματα τρικυμισμένης ψυχῆς, ὅπου περνοῦσε ἡ πνοὴ μιᾶς δραματικῆς ἀτμόσφαιρας ἀνάμεσα στοὺς σκούρους τόνους τῶν χρωμάτων καὶ τὴ φωτίζαν κάποτε μαλακὲς καὶ ἤρεμες ἀνταύγειες κ' ἄλλοτε ξαφνικὲς ἀναλαμπὲς μυστικοῦ φωτός. Ἐκεῖ ἔπαιζε ἡ χαρὰ τῆς δημιουργικῆς του ὀρμῆς ν' ἀνασταίνη στὰ λιμάνια τὴν πολυτάραχη ζωὴ τῶν καραβιῶν, τῶν βαποριῶν, με τὶς σεργιάνειες μαοῦνες πάνω στὰ θολοπράσινα

νερὰ σὰν ἕναν κόσμον ὄνειρομένο καὶ πραγματικὸ μαζί. Κ' ἡ δημιουργικὴ αὐτὴ πνοὴ γέμιζε καὶ τὶς προσωπογραφίες του πού ἤξερε νὰ φωτίζει τὶς φυσιογνωμίες με τὸ πνευματικὸ φῶς τοῦ ἐσωτερικοῦ τῶν κόσμου, ἐδῶ ἀρχοντιά καὶ εὐγένεια, ἐκεῖ συγκεντρωμένη αὐτοπεποίθησι, ἀλλοῦ αὐστηρὴ καὶ ἀδρὴ προσωπικότητα καὶ κάπου τὴν τρεμάμενη γυαλιστερὴ ματιὰ τῆς μοντέρνας δαιμονικῆς ζωῆς πού εἶχε τὴ διαίσθησίν της ὅπως στὸ μνημειακὸ του παλιάτσο. Κι' ἀπὸ μερικὲς πάλι θρησκευτικὲς συνθέσεις του, τὶς τελευταῖες, ἀναβλύζει μιὰ ἱερὴ πνευματικὴ συγκίνηση καὶ βαθειὰ ψυχικὴ ἔκφρασι. Ἕνας αἴσλος κ' ἀφθαρτος κόσμος πού θὰ μᾶς συνοδεύη πάντα τὴ μνήμη καὶ θὰ ταράζη τὴ σκέψη καὶ τὸν νοιώθουμε πιὸ κοντὰ μᾶς καὶ πιὸ πολὺ μέσα μᾶς.

Ἡ σημερινὴ μᾶς συγκέντρωσι ἂς εἶναι λίγο θυμίαμα ἀγάπης, θαυμασμοῦ καὶ ἀφοσίωσης στὸν ἀσύγκριτο φίλο, στὸ βαθὺ καλλιτέχνη πού μᾶς χάρισε τὴν ἐξαιρετὴ αὐτὴ ἀπόλαυσι, πού διαιωνίζει μέσα μᾶς καὶ γύρω μᾶς τὴν παρουσία του, τὴ συντροφιά του».

Ἕνα γράμμα τοῦ Καζαντζάκη

Ἀγαπητέ μου Χάρη,

Σὰ συνέχεια τοῦ ἀρθροῦ μου γιὰ τὸ μυθιστόρημα «Ὁ Χριστὸς ξανασταυρώνεται», πού δημοσιεύτηκε στὸ περασμένο τεῦχος τῆς «Νέας Ἐστίας», Σὲ παρακαλῶ νὰ καταχωρίσεις τὸ παρακάτω γράμμα πού μοῦ ἔστειλε ὁ Νίκος Καζαντζάκης :

«Ακατάπαφτα Σας ἀπασχολεῖ τὸ «πρόβλημα Κ.», ἐνῶ ἐμένα καθόλου· μήτε θέλω νὰ το ἀνεβάσω (ἢ, ἀν προτιμάτε, νὰ το κατεβάσω) ἀπὸ τὸ πανανθρώπινο αἰώνιο υποσυνείδητο στὸ προσωπικὸ εφήμερο συνείδητο. Ὅταν γράφω, δὲν ἐπιτρέπω ποτε στὸ μυαλό μου νὰ παίξει πρωταρχικὸ ρόλο· ξέρω πὼς τὸ μυαλό δὲν εἶναι τὸ ἀνότατο ἀγαθὸ, μήτε πρέπει, σὲ ζητήματα δημιουργίας, νὰ τούχουμε ἐμπιστοσύνη.

»Σκύβω πιο βαθιά, στὴν καρδιά, πιο βαθιά ἀκόμα, στα νεφρά καὶ ἀποκεῖ ἀντλῶ ὅλη μου τὴ δύναμη· ο νους, ὕστερα, βάζει σὲ τάξη, ὅσο μπορεῖ (πολύ λίγο μπορεῖ) τὸ ἐκρηχτικὸ, ἀντίθετο με τὴ φύση του, «μῆνυμα» τοῦ «Θεοῦ».

»Γι' αὐτὸ καθόλου δε θὰ Σας γράψω γιὰ τὸ «Πρόβλημα Κ.» Ἕνα μονάχα ἤθελα πολὺ νὰ Σας παρακαλέσω νὰ προσέξετε, γιὰτι εἶναι βασικό : Γράφετε ὁ Κ. εἶναι ἕνας ἀπελπισμένος. Αὐτὸ εἶναι ἀπόλυτα λαθασμένο. Ὁ σταβρομένος ΧΣ, (δηλ. ὁ σταβρομένος ἀρτίος ἀνθρώπος) τὴ στιγμὴ πού σταβρόνεται νιώθει ἀνεκλάλητη χαρὰ, γιὰτι ξέρει πὼς ἡ στάβρωση εἶναι ὁ μόνος δρόμος ἀνάστασις· ἀνασταίνεται κ' ἐκεῖνος πού σταβρόνεται, γιὰτι ξέρει πὼς μονάχα με τὴ στάβρωση σώζονται καὶ δικαιούνται ὅλοι του οἱ ἀγῶνες καὶ γιὰ κείνους πού τὸν βλέπουν σταβρομένο, γιὰτι μονάχα ἐτσι, σταβρομένος, μπαίνει στὴν καρδιά τους ὡς πρότυπο. Ὁ θάνατος ἐδῶ εἶναι ἡ ἀποκορύφωσι τῆς ζωῆς, γιὰτι μονάχα με τέτοιον θάνατο ἡ πρόσκαιρη ζωὴ μετουσιώνεται σὲ ἀθανασία. Ὁ ΧΣ

ήξερε πως, αν δε σταβρόνουνταν, το μήνυμα του γρήγορα θα χάνονταν· και γι' αφο, όταν σταβρόνεται, νιόθει ανεκλάλητη χαρα, γιατι ξέρει τώρα πως θανάτω του θάνατον ενίκησε. (Αφο είναι όλο το θέμα του «Τελεφταίου Πειρασμου».)

»Σας παρακαλω, αγαπητε φίλε, προσέξετε πολυ αφο το σημείο· είναι ή μεγαλήτερη παρεξήγηση που γίνεται στο έργο και στη ζω μου· δεν ξερω πως να εκφρασω για να γίνω νοητος· μα βαθια ζω τούτο: μονάχα πέρα απο την απόλυτη απελπισία βρισκεται η πόρτα της απόλυτης ελπίδας. Αλοίμονο σ' αφο που δε μπόρεσε ν' ανέβει το φοβερο σκαλοπάτι που βρισκεται απάνω απο την άκρα απελπισία. αφοτος αναγκαστικά είναι αγιάτρευτα απελπισμένος. Ο άλλος, αφοτος που μπόρεσε ν' ανεβει το σκαλοπάτι, αφοτος μονάχα ξέρει τι θα πει απόρθητη χαρα κι' αθανασία.»

Είμαι εύτυχής που το άρθρο μου έγινε αφορμή να γραφτεί το πολύτιμο αυτό και τόσο διαφωτιστικό κείμενο. Ο Καζαντζάκης, με την ανάλυσή του αυτή μās φέρνει πιο κοντά στη δημιουργία του, μās μπάζει στο άδυτο της ψυχής του. Και δεν υπάρχει αμφιβολία πως απ' την ψυχή του και μόνο άντλει για να χτίσει το έργο του. Τολμω να παρατηρήσω μονάχα, πως ή φράση μου «Ο Κ. είναι ένας απελπισμένος», αποκομένη από το άλλο κείμενο, προδίνει σημαντικά τή σκέψη μου. Θαπρεπε να συναρτηθεί με ό,τι λέω παραπάνω (πως μόνη λύτρωση βρισκεται ο Κ. στον αδιάκοπο μόχθο για τήν κατάκτηση του Θεου) και με ό,τι σημειώνω πιο κάτω για «ανάπληρωση της χαμένης ελπίδας». Τότε, μικραίνει πολυ ή απόσταση απ' αυτό που λέει, και που ζει, ο Κ. ότι «μονάχα πέρα απο την απόλυτη απελπισία βρισκεται ή πόρτα της απόλυτης ελπίδας.»

Όσο για το «Πρόβλημα Κ.» είναι φυσικό να μην απασχολεί τον ίδιο τον συγγραφέα. Νομίζω όμως ότι κέρδος του μέγα είναι να ανανεώνεται το πρόβλημα επ' άπειρον. Και πως έτσι, ή αξία του έργου του, και ή δύναμή του επίσης, ανανεώνονται.

Εύχαριστώ
ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΙΝΗΣ

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

Ένα θεατρικό γεγονός και μερικές καλές παραστάσεις.

Βασιλικό θέατρο, Αμερικανικός θίασος νέγων: Χέϊορντ, μουσική Γκέρσονιν, «Πόργυ και Μπές», μουσικό δράμα σε δύο πράξεις.—Θέατρο, θίασος Μουσουρή: Αν. Μπονάτσι, «Η ώρα της φαντασίας», κωμωδία σε τρεις πράξεις, τέσσερες εικόνες.—Θέατρο Ιντεάλ, θίασος Κατερίνας: Ν. Κράσνα, «Χρυσή μου Ρούθ», κωμωδία σε δύο πράξεις, έξη εικόνες.—Θέατρο Τέχνης (κυκλικό), θίασος Κ. Κούν: Φ. Γκ. Λόγκα «Ο Ματωμένος Γάμος» ποιητική

δραματική ήθογραφία σε τρεις πράξεις, έξη εικόνες.

Η φήμη μās είχε πληροφορήσει ότι ή παράσταση του «Πόργυ και Μπές» που θα έδινε ο περαστικός απ' έδω για λίγες μέρες αμερικανικός θίασος νέγων είναι έντελως εξαιρετική. Η προετοιμασία μας αυτή θα μπορούσε εύκολα να είχε άδικήσει τον μαυρο θίασο· συχνά συμβαίνει όταν περιμένουμε κάτι το καταπληχτικό, ή πραγματικότητα να μās απογοητεύσει. Εν τούτοις αυτή τή φορά ό,τι είδαμε ξεπέρασε κάθε προσδοκία.

Παρ' όλο ότι δεν μπόρεσα ν' απολαύσω παρά μερικά στοιχεία της παράστασης κι' ότι άλλα, τα μουσικά, που δεν είναι ασφαλώς τα πιο δευτερεύοντα σε μια όπερα, αναγκαστικά μου διαφύγανε, μια που ο μουσικός κόσμος είναι για μένα άπροσπέλαστος—γι' αυτά τα στοιχεία θα σās μιλήσει σε άλλη στήλη ή αγαπητή συνάδελφος κ. Αύρα Θεοδωροπούλου—σπάνια, πολυ σπάνια, έχω αποκομίσει από το θέατρο μια τέτοια έντύπωση αρτιότητας, πληρότητας, εξαιρετικότητας. Ίσως μόνο μια άλλη φορά. Πριν από χρόνια στο Παρίσι ή έβραϊκή Χαμπίμα μου είχε δώσει τήν αίσθηση ότι ζούσα μαζί της όχι μόνο ένα δράμα, ή έστω και μια τραγωδία, που όσο κι' αν είναι πλατιά κλείνεται κι' από κάποιο περίγραμμα, άλλ' όλοκληρη τήν ιστορία μιας φυλής με τα πάθη της, τις παραδόσεις της, τους θρύλους της, τους πόθους της. Η μαγευτική παράσταση του «Πόργυ και Μπές» με ξαναέβαλε στην ίδια διάθεση της διέγερσης, της έξαρσης, του ένθουσιασμού, που έναπόθεσε μέσα μου ή Χαμπίμα, και που βρισκεται εκεί έτοιμη να ξυπνήσει κάθε φορά που θ' αναλογισθω τις έντονότερες αισθητικές συγκινήσεις που έχω δεχθεί στο θέατρο.

Η καθαυτο υπόθεση στο «Πόργυ και Μπές» όπως και στο «Τιμπούκ», που είχε παίξει ή Χαμπίμα — το «Τιμπούκ» παίχθηκε κάποτε και έδω, άλλ' ή ελληνική έρμηνεία δεν είχε καμιά σχέση με τήν τελετουργική, μυστικόπαθη, έμπνευσμένη, συνεπαρμένη, έρμηνεία της Χαμπίμα — είναι ισχνή· τούτο όμως δεν έχει σημασία· ή απλή «υπόθεση» δεν είναι παρά ένας πυρήνας από τον οποιο αναπηδά για να φθάσει στη σφαίρα του μύθου, μαζί πειθαρχημένος κ' έκρηχτικός, ένας άπεραντος, μακραίωνος κόσμος.

Η έρμηνεία για να καταλήξει σε κείνη τήν αρτιότητα που μās δόνισε και μās κατέχτησε εϊταν μελετημένη, υπολογισμένη σε κάθε καθέκαστο και της πιο μικρής λεπτομέρειας· λειτούργησε σαν ασφαλτο ρολοί ακρίβειας. Κι' όμως ούτε στιγμή δεν είχαμε τήν έντύπωση της ψυχρής μηχανικότητας· τουναντίον είχαμε αδιάκοπα τήν ψευδαίσθηση του αυθορμητισμού, της διονυσιακής μέθης. Τούτο δεν μπορεί να όφείλεται παρά στο ότι ο κάθε ήθοποιός, που εϊταν ο καθένας διαλεγμένος, αφου υπάκουσε στις οδηγίες του σοφου και έμπνευσμένου σκηνοθέτη, συνταυτίσθηκε με τον ρόλο του, τον έ-